

УДК 378.14:37.13.2:316.77] :616.31-053.2
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.312196>

Оксана Єфремова, кандидат медичних наук,
доцент кафедри стоматології дитячого віку
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ ЗАСОБАМИ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті конкретизовано закономірності та принципи підготовки майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії. Охарактеризовано загальнодидактичні принципи науковості, систематичності та послідовності навчання, зв'язку навчання з життям, системністю і систематичністю, унаочнення й активності навчання. Визначено специфічні принципи: професійної суб'єктності, екстраполяції результатів самоосвітньої діяльності студентів у нові умови інтерактивної взаємодії, візуалізації авторських ситуативних моделей професійної взаємодії, сепарації важливих моментів ефективної професійної взаємодії.

Ключові слова: професійна підготовка; майбутні дитячі стоматологи; ситуативно-комунікативні моделі; професійна взаємодія; закономірності; принципи навчання.

Літ. 8.

Oksana Yefremova, Ph.D. (Medical Sciences),
Associate Professor of the Pediatric Dentistry Department,
Lviv Danylo Halytskyi National Medical University

REGULATIONS AND PRINCIPLES OF TRAINING OF FUTURE PEDIATRIC DENTISTS USING SITUATION-COMMUNICATIVE MODELS OF PROFESSIONAL INTERACTION

The article highlights the need to specify the patterns and principles of training future pediatric dentists by means of situational and communicative models of professional interaction. The main regularities of the researched process are defined as follows: 1) the rapidly changing scientific, technological, informational, practical environment in the field of pediatric dentistry leads to the actualization of the needs for competent doctors of pediatric dentistry, who will not be just "technical performers" of dental manipulations, but subjects of effective professional interaction with all participants of the dental process; 2) taking into account the motivational-value, cognitive-functional, personal-developmental aspects of the training of future pediatric dentists for professional interaction depends on the coordinated activity of all subjects of the educational process, which requires updating the student education system in accordance with the author's concept in the context of the study; 3) the effectiveness of introducing into the educational environment of medical institutions of higher education an experimental system of training future pediatric dentists by means of situational and communicative models of professional interaction is correlated with the awareness of all participants in the educational process of the relationship between the purpose, content of education and the use of innovative pedagogical technologies of an interactive nature. It is indicated that the principles of student education in the context of the study take into account both the pedagogical aspects of the organization of the educational environment in the higher medical school and the specifics of the professional training of future pediatric dentists. General didactic principles of scientificity, systematicity and sequence of learning, connection of studying with life, system and systematicity, visualization and activity of learning are characterized. Specific principles are defined: professional subjectivity, extrapolation of the results of self-educational activities of students into new conditions of interactive interaction, visualization of the author's situational models of professional interaction, separation of important moments of effective professional interaction.

Keywords: professional training; future pediatric dentists; situational communication models; professional interaction; regularities; principles of education.

Постановка проблеми. Науковою основою організації експериментальної роботи в напрямі підготовки майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії є уточнення сутності методологічного підґрунтя дослідницьких процесів, що потребує конкретизації закономірностей як "об'єктивних, стійких і суттєвих зв'язків у навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність" [1, 131] та принципів досліджувано-

го процесу як "першопочатку, що лежить в основі певної теорії науки" [8, 519].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання визначення та характеристики закономірностей і принципів навчання розглядається науковцями у процесі дослідження різних аспектів підготовки студентів у вищій школі. Так, І. Мельничук вказує: "зв'язок і взаємодія закономірностей проявляється через закони діалектики", що розкриває специфіку "універсального методу мислення і

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ ЗАСОБАМИ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

діт” [5, 69]. Погоджуємося з міркуванням дослідників, що закономірності професійної підготовки майбутніх фахівців будь-яких спеціальностей потребує уточнення принципів навчання, які розглядаються як “вихідні, нормативні вимоги до оптимальної організації та здійснення освітнього процесу у закладі вищої освіти” [6, 36], “основні базові положеннями якої-небудь теорії або науки в цілому” [7, 80], що “виконують регулятивну функцію з погляду моделювання дидактичних теорій і способів регулювання практики освітнього процесу” [6, 37]. Примітно, що предметом наукових пошуків викладачів медичних закладів освіти є також визначення особливостей і характерних ознак принципів навчання майбутніх фахівців сфери охорони здоров’я [2; 3].

Отже, як бачимо, спільним є переконання науковців, що організація дослідницько-експериментальної роботи у вищій школі потребує визначення засадничих закономірностей і принципів навчання студентів. Саме окреслені феномени виконуватимуть роль основних цільових віх, які визначатимуть спрямованість дослідницької діяльності викладачів та навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Однак навчання студентів певних спеціальностей (наприклад, педіатричних лікарів-стоматологів) має характерні ознаки і відмінності від інших фахівців медицини. Тому у визначенні закономірностей і принципів підготовки майбутніх дитячих стоматологів (МДС) засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії необхідно враховувати цільові аспекти організації дослідницько-експериментальної роботи в означеному напрямі.

Мета статті – конкретизувати основні закономірності та принципи підготовки майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміння сутності закономірностей у навчанні, що зумовлюються певними зав’язками та залежностями між суб’єктами і процесами в освітньому середовищі, визначає логіку підготовки МДС засобами ситуативно-комунікативних моделей (С-КМ) професійної взаємодії. У визначенні закономірностей у контексті дослідження взято до уваги такі фактори:

– різноплановість професійної діяльності лікарів-стоматологів (терапія, хірургія, ортодонтія та ін.) зумовлена сучасними прогресивними змінами та науковими відкриттями в медичній і стоматологічній сфері, що спричиняє виникнення потреби у фахівцях конкретних спеціальностей, серед яких важливу роль відіграють дитячі стоматологи;

– різноспрямованість професійної діяльності фахівців педіатричної стоматології: виконання суто стоматологічно-лікувальних процедур, навчання

дітей-пацієнтів та осіб, які їх супроводжують, основних методів профілактики захворювань ротової порожнини у дітей різного віку тощо;

– важливим складником у функціоналі МДС є готовність до організації ефективного комунікативного середовища в кабінеті дитячого стоматолога, що потребує спеціальних умов інтерактивно-діяльнісного навчання студентів у МЗВО для перевірки доречності використання у майбутній практичній роботі оптимальних зразків професійної взаємодії.

Ураховуючи означені чинники, визначаємо такі закономірності підготовки МДС засобами С-КМ професійної взаємодії:

1. Швидко змінюване наукове, технологічне, інформаційне, практичне середовище у галузі дитячої стоматології *приводить до актуалізації* потреб у компетентних лікарях педіатричної стоматології, котрі будуть не просто “технічними виконавцями” стоматологічних маніпуляцій, а суб’єктами ефективної професійної взаємодії з усіма учасниками стоматологічного процесу.

2. Урахування мотиваційно-ціннісних, когнітивно-функціональних, особистісно-розвивальних аспектів підготовки МДС до професійної взаємодії *залежить* від узгодженої діяльності всіх суб’єктів освітнього процесу, що потребує оновлення системи навчання студентів відповідно до авторської концепції у контексті дослідження.

3. Результативність впровадження в освітнє середовище МЗВО експериментальної системи підготовки МДС засобами С-КМ професійної взаємодії *співвідноситься* з усвідомленням усіма учасниками освітнього процесу взаємозв’язку мети, змісту навчання та використання інноваційних педагогічних технологій інтерактивного характеру.

Відтак дослідники зосереджують увагу на створенні творчих експериментальних майданчиків, що функціонують згідно з принципами інноваційних процесів у системі освіти (управління, реформування, інформаційного, матеріально-технічного і кадрового забезпечення окреслених процесів, прогнозування і незворотних структурних змін в оновленому середовищі сучасних закладів освіти) [7, 80].

Принципи навчання студентів у контексті нашого дослідження враховують як педагогічні аспекти організації освітнього середовища у вищій медичній школі, так і специфіку професійної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів дитячого віку. Здебільшого науковці розподіляють дидактичні принципи у дві групи: класичні та специфічні [4], враховуючи особливості та конкретні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців медицини. У нашому дослідженні принципи навчання МДС згруповано на загальнодидактичні та специфічні. І хоча для конкретизації перших узято до уваги основні положення організації освіти студентів у вищій школі [6], проте особливий значущості набуває реалізація

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ ЗАСОБАМИ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

лізація таких принципів підготовки МДС у контексті нашого дослідження.

Так, дотримання принципу *науковості* засноване на врахуванні теоретично обґрунтованих і практично перевірених наукових ідей у медичній та стоматологічній сферах, що потребує зосередження уваги на таких складниках:

– зміст фундаментальної теоретичної підготовки МДС, що відображає сутність педіатричної стоматології в історичній генезі наукових знань від витоків цієї спеціальності до сучасних наукових підходів у виконанні стоматологічних завдань, які мають певну специфіку в роботі з пацієнтами дитячого віку;

– наукове обґрунтування ефективності застосування нових технологій у роботі педіатричного стоматолога, сучасних засобів і матеріалів, апробованих та перевірених на практиці, що спонукає МДС до розширення власного професійного світогляду;

– готовність МДС до використання науково-теоретичного контенту стоматологічних знань у нових умовах професійної взаємодії, що потребує засвоєння студентами основ інших наукових сфер (педагогічної, психологічної, валеологічної, соціальної та ін.).

Важливим у професійній підготовці МДС є принцип *систематичності та послідовності навчання*. Згідно з ним прослідковується логіка “розгортання змісту знань”, коли вивчений матеріал з певної дисципліни (наприклад, “Анатомія”, “Фізіологія людини”) стає “фундаментом ефективності засвоєння наступної частки знань” [6, 38]. До прикладу, на основі знань з означених дисциплін МДС мають змогу використовувати засвоєний теоретичний контент у процесі вивчення інших навчальних курсів: “Пропедевтика дитячої терапевтичної стоматології” (2 курс), “Профілактика стоматологічних захворювань” (3 курс), “Дитяча терапевтична стоматологія”, “Дитяча хірургічна стоматологія” (4–5 курси) з урахуванням специфіки розвитку дитячого організму. Якщо вказані дисципліни мають безпосередній зв’язок з професійно-маніпуляційними діями педіатричних лікарів-стоматологів, то особливості комунікації з пацієнтами дитячого віку та професійної взаємодії з іншими учасниками стоматологічного процесу студенти мають змогу засвоїти під час вивчення дисциплін “Медична психологія”, “Психологія спілкування”, “Конфліктологія” та ін.

Доречним методичним підходом у систематизації знань з різних дисциплін є встановлення студентами безпосередніх логічних зв’язків між теоретичним матеріалом і сформованими практичними вміннями та навичками МДС у контексті майбутньої професійної діяльності, що актуалізує використання різнопланових ситуативних моделей професійної взаємодії дитячих стоматологів. В

умовах штучно створеного професійно-навчального, професійно-комунікаційного інтерактивного середовища студенти мають змогу визначити оптимальні зразки професійної взаємодії педіатричного лікаря-стоматолога з іншими учасниками стоматологічного процесу в кабінеті дитячого стоматолога.

У такому ракурсі набуває актуальності дотримання принципу *зв’язку навчання з життям*. Активність здобувачів знань у демонстрації власного бачення ефективної професійної взаємодії чи аналізу представлених зразків професійної комунікації іншими студентами в умовах виконання певних функцій у змодельованих ситуаціях комунікації дитячого лікаря-стоматолога з пацієнтами різних вікових груп, їхніми батьками, медичним персоналом та ін. дає змогу МДС усвідомити безпосередній зв’язок теоретичної підготовки з практичною діяльністю. Погоджуємося із узагальненням дослідників, що “практика – поштовх до пізнавальної діяльності й одночасно критерій перевірки істинності знань; практична діяльність – ефективний засіб формування особистості; здатність здобувача вищої освіти на основі набутих знань успішно розв’язувати життєві проблеми” [6, 39].

Важливо, щоб використання ситуаційно-комунікативних моделей професійної взаємодії відзначалося *системністю та систематичністю*, що також віднесено до групи загальнодидактичних принципів. Це дає змогу студентам сумлінніше готуватися до таких інтерактивних занять, занурюючись у пошуки сучасних інновацій у системі дитячої стоматології, виявляючи рівень професійних знань, які постійно доповнюються, оновлюються, розширюються і, нарешті, сприяють формуванню комплексного уявлення МДС про різновекторність професійного функціоналу педіатричних лікарів-стоматологів, що виявляється у таких результатах:

– студенти демонструють готовність упорядковувати фахові знання і вміння з дисциплін стоматологічного змісту в професійно-комунікативних ситуаціях, що потребує навичок ефективної організації професійної взаємодії на різних рівнях (з дітьми-пацієнтами, їхніми родичами, медичним персоналом);

– представлені зразки змодельованих ситуацій не відзначаються незмінною стабільністю, а завдяки активному критичному аналізу, евристично-творчій діяльності студентів, можуть доповнювати зміст і сценарій ситуативних моделей професійної комунікації новими випадками впливу дитячого стоматолога на пацієнтів дитячого віку;

– аналіз результативності дій МДС у змодельованих ситуаціях дає змогу сепарувати ефективні зразки професійної взаємодії та доречні засоби для налагодження позитивного емоційного середови-

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ ЗАСОБАМИ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

ща, сприятливого для роботи педіатричного стоматолога.

Важливим у підготовці МДС є дотримання *принципу наочності навчання*, який у контексті нашого дослідження реалізується у таких напрямках:

1) унаочнення стоматологічно-лікувальних процесів (ознайомлення з основними засобами, матеріалами, інструментами, що використовуються в дитячій стоматології; візуалізація методики виконання стоматологічних маніпуляцій; використання муляжів і фантомів (щелеп, лицеві частини черепа, моделей пошкоджених зубів у дітей та ін.), що сприяє наближенню студентів до “живого сприймання конкретних предметів і явищ” [6, 42].

2) демонстрація моделей професійної взаємодії МДС, в яких студенти апробують власні вміння і навички організації ефективної комунікації з різними учасниками стоматологічного процесу, що актуалізує дотримання принципу *активності навчання*.

Завдяки використанню інтерактивних методів активна діяльність МДС виявляється у такий спосіб:

– інтенсифікація самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, що сприяє розширенню у них професійного світогляду;

– систематичність підготовки МДС до участі в інтерактивних комунікативних моделях професійної взаємодії, що потребує досконалих знань, умінь і навичок, необхідних у роботі дитячого стоматолога;

– активність в обговоренні презентованих ситуаційних моделей професійної взаємодії та переконливій аргументації вибору з них найкращих взірців для майбутньої роботи з пацієнтами дитячого віку.

Важливого значення в професійній підготовці МДС до професійної взаємодії набувають *специфічні принципи*, до яких найперше відносимо *принцип професійної суб'єктності*, дотримання якого спрямовується на професійне становлення МДС як самостійної, самодостатньої особистості, здатної до активної самореалізації та саморозвитку. Характерними ознаками цього принципу є:

– усвідомлення МДС власної професійної ідентичності на основі *самосприйняття* себе як суб'єкта різнопланової професійної діяльності в галузі стоматології дитячого віку;

– урахування студентами особливостей *професійно-комунікативної взаємодії* з усіма учасниками стоматологічного процесу;

– прагнення МДС до професійного *самовдосконалення* шляхом опанування *суб'єктного досвіду* професійної взаємодії, що відображатиме прогресивну процесуальність їхнього *саморозвитку та самореалізації* у майбутній роботі за фахом;

– виявлення студентами *активності* в ситуативному моделюванні професійної взаємодії МДС та прийняття суб'єктної позиції у власному професійному становленні.

Другим важливим специфічним принципом визначаємо принцип *екстраполяції результатів самоосвітньої діяльності студентів у нові умови інтерактивної взаємодії*. Якщо на традиційних практичних заняттях зі стоматологічних дисциплін студенти здебільшого відпрацьовують алгоритм стоматологічних процедур, то ситуативні моделі професійної взаємодії уможливають виконання МДС ідентичних стоматологічних маніпуляцій з різними пацієнтами дитячого віку. Можливості використання засобів для оптимізації професійної комунікації студенти обґрунтовують на основі самостійного ознайомлення з сучасними ідеями у цій сфері. Урахування цього специфічного принципу має на меті:

– мотивацію МДС до активної самоосвітньої діяльності;

– формування у студентів сучасне клінічного мислення, що виявляється у здатності до абстрагування, пошуку, аналізу, синтезу, опрацювання інформації з наукових джерел доказової медицини, вибору доцільних методів організації стоматологічно-лікувального чи стоматологічно-профілактичного процесу й упровадження таких новацій у змодельовані професійні ситуації;

– розширення професійного світогляду;

– вироблення ефективного алгоритму професійно-комунікативних дій з використанням умінь і навичок встановлювати професійну взаємодію з різними суб'єктами практичної діяльності МДС.

Третім специфічним принципом у контексті дослідження визначаємо *принцип візуалізації авторських ситуативних моделей професійної взаємодії*, що дає змогу студентам не тільки продемонструвати вміння виконувати стоматологічні процедури на муляжах і фантомах, а й вміння створювати позитивне середовище для заспокоєння, переконання, створення позитивного емоційного клімату в роботі з пацієнтами дитячого віку.

Четвертим специфічним принципом визначено принцип *сепарації важливих моментів ефективно професійної взаємодії*. Його виокремлення зумовлено потребою навчити МДС чітко конкретизувати найважливіші завдання і цілі на період професійної взаємодії педіатричного стоматолога з дитиною-пацієнтом: заспокоєння пацієнта, налагодження безконфліктної взаємодії, аргументація доцільності конкретних стоматологічних маніпуляцій, лікування, профілактика тощо. Виконання МДС окремих ролей у змодельованих ситуаціях професійної взаємодії та аналіз такої діяльності, продемонстрованої іншими студентами, сприяє продуктивному пошуку ефективних й оптимальних засобів комуні-

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ ЗАСОБАМИ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

кації на рівні “дитячий стоматолог – діти-пацієнти різних вікових груп”. Відтак відбувається “постійна реконструкція особистого досвіду”, а в процесі навчання студенти “побіжно набувають знань і навичок, необхідних для кращого виконання поставлених перед ними завдань” [1, 267].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можемо констатувати, що використання засобів ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії успішно здійснюється з урахуванням закономірностей і принципів навчання студентів стоматологічних спеціальностей. У визначених закономірностях враховується специфіка різнопланової професійної діяльності майбутніх лікарів-стоматологів дитячого віку, де важливе місце займає готовність до організації емоційно-позитивної, професійно-спрямованої комунікації педіатричних стоматологів з дітьми-пацієнтами та іншими учасниками стоматологічного процесу. Важливо враховувати не тільки загальнодидактичні принципи навчання, а й специфічні, які підкреслюють доцільність підготовки МДС до професійної взаємодії та спрямовують усіх суб’єктів освітнього процесу до усвідомлення різноспрямованості професійної діяльності лікарів-стоматологів дитячого віку. Перспективи подальших наукових пошуків окреслюються в завданні: конкретизувати основні концептуальні положення системи підготовки майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге, доповн. і випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
2. Дельцова О.І., Вадюк Р.Л. Застосування принципів андрагогіки в професійному навчанні студентів-медиків. *Галицький лікарський вісник*. 2013. № 3 (20). С. 121–123.
3. Кефелі-Яновська О.І. Основні принципи застосування інформаційних технологій в удосконаленні підготовки студентів першого курсу навчання в медичному університеті. *Запорізький медичний журнал*. 2014. №2 (83). С. 135–136.
4. Ленчук Т.Л. Реалізація дидактичних принципів у практиці наукової підготовки іноземних студентів до навчання в медичному університеті. *Медична освіта*. 2018. № 1. С. 82–86.
5. Мельничук І.М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. Тернопільський

національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2011. 585 с.

6. Немченко С.Г., Голік О.Б., Лебідь О.В. Педагогіка вищої школи. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2014. 534 с.

7. Огієнко О.І. Інноваційна діяльність вчителя: термінологічний словник / укл. О.І. Огієнко, Т.Г. Калужна, Л.О. Мільто, Ю.Л. Радченко, Ю.С. Красильник, К.В. Ковтун. Київ, 2016. 120 с.

8. Шинкарук В.І. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 744 с.

REFERENCES

1. Honcharenko, S.U. (2011). *Ukrayinskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. (2nd ed., add. and ext.). Rivne, 552 p. [in Ukrainian].
2. Dieltsova, O.I. & Vadiuk, R.L. (2013). *Zastosuvannya pryntsyviv andrahohiky v profesijnomu navchanni studentiv-medykiv* [Application of the principles of andragogy in the professional training of medical students]. *Galician Medical Herald*. No. 3 (20). pp. 121–123. [in Ukrainian].
3. Kefeli-Yanovska, O.I. (2014). *Osnovni pryntsyvy zastosuvannya informatsiynykh tekhnolohiy v udoskonalenni pidhotovky studentiv pershoho kursu navchannya v medychnomu universyteti* [The main principles of using information technologies in improving the training of students of the first year of study at a medical university]. *Zaporizhzhia Medical Journal*. No. 2 (83). pp. 135–136. [in Ukrainian].
4. Lenchuk, T.L. (2018). *Realizatsiya dydaktychnykh pryntsyviv u praktysi naukovoji pidhotovky inozemnykh studentiv do navchannya v medychnomu universyteti* [Implementation of didactic principles in the practice of scientific training of foreign students to study at a medical university]. *Medical education*. No. 1. pp. 82–86. [in Ukrainian].
5. Melnychuk, I.M. (2011). *Teoriya i metodyka profesijnoyi pidhotovky maybutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Theory and methodology of professional training of future social workers by means of interactive technologies in higher educational institutions]. *Doctor's thesis*. Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil, 585 p. [in Ukrainian].
6. Nemchenko, S.H., Holik, O.B. & Lebid, O.V. (2014). *Pedahohika vyshchoyi shkoly* [Pedagogy of high school]. Donetsk, 534 p. [in Ukrainian].
7. Ohienko, O.I. (Ed.). *Innovatsiyna diyalnist vchytelya* [Innovative activity of the teacher]: terminological dictionary / O.I. Ohienko, T.H. Kalyuzhna, L.O. Milto, Yu.L. Radchenko, Yu.S. Krasylnyk, K.V. Kovtun (coll.). Kyiv, 2016. 120 p. [in Ukrainian].
8. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Chief. ed. V.I. Shynkaruk. Kyiv, 2002. 744 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.07.2024

